

האם ריבוי משתתפים + פתיחות = אורייניות חדשות של השתתפות?

תקציר

מטרת המאמר הנוכחי היא לבחון את הפוטנציאל של קורסי ה-MOOC כסביבה חינוכית של אורייניות מקוונות חדשות. חיי היום-יום מלאים בטכנולוגיה דיגיטאלית ולכן מחנכים עלולים לראות בשימוש בסביבת למידה טכנולוגית כפרקטיקה של אורייניות מקוונת. אורייניות מקוונת חדשה מתאפיינת לא רק בשימוש בטכנולוגיה. האורייניות החדשות הן שיתופיות ומבוזרות יותר מאשר האורייניות הקודמות. האתוס שלהן מקדם אינטגרציה, ריבוי משתתפים, חוויה מבוזרת ונגישות של תפקידים משמעותיים. רק קורסי MOOC מעטים מאמצים בצורה גלויה את האתוס הני"ל. יחד עם זאת, השילוב בין ריבוי משתתפים ופתיחות עשוי להעניק לאנשים אפשרות לאינטראקציה בסביבה מרושתת, מה שעשוי לקדם את פיתוח המאפיינים הללו. בהמשך המאמר ננסה לטעון כי קורסי MOOC רבי משתתפים הנם גם בעלי פוטנציאל לאורייניות שיתופיות ואפשרויות לימודיות חדשות לומדים רבים.

חשוב לציין שהשיתופיות המרושתת הינה מפתח למימוש הפוטנציאל הזה. רשתות מקוונות מתאפיינות באוטונומיה, התנגדות מופחתת לזרימת מידע, קישוריות קלה ושיפור של רעיונות ותפיסות. הפרקטיקות המסורתיות של השכלה הגבוהה ממעיטות בהכללת הגישה המרושתת, אך הפוטנציאל לשינוי הזה קיים.

קורסי ה- MOOCs הראשונים היו ניסויים, מבוזרים, אפשרו דיאלוג והיו שיתופיים, ולכן הם כונו cMOOCs. כיום, מרבית הקורסים הפתוחים המקוונים הנם מרובי משתתפים ובנויים על בסיס דגם אחר שנקרא xMOOC. הקורסים האלה הנם פורמאליים וממוקדים בהעברת ידע סמכותי יותר מאשר בכינון ידע שיתופי. למרות שה- cMOOCs מתבססים על גישה שיתופית עיקר הדגש שלהם הוא על פיתוח אורייניות דיגיטלית. התפיסה היא ששילוב של ריבוי משתתפים ופתיחות מייצר פוטנציאל של חשיפה למונחי שותפות ולמידה של אוריינות, אף שהוא מתרחש במסגרת ה-xMOOCs.

מהי המשמעות של מונח ה- "massive" ב-MOOC? בהקשר של למידה מקוונת נוטים להשתמש לעתים קרובות במונח זה במשמעות של "רב-היקף", או פוטנציאל לגידול ופיתוח של טכנולוגיות מקוונות. ההתייחסות על פי הגישה ניהולית/כלכלית, למונח "היקף" (scale) קשורה ליעילות והחזר של השקעה. לעומת זאת, בהקשר האינטרנטי המשמעות של המונח "היקף" אינו מתייחס למטרת התייעלות ומקסום הרווח, אלא לגודל ויכולת של רשת הקורס לעבד ולייצר ידע חדש. מונח זה משקף את התפיסה של למידה כתהליך שיתופי ולא כתהליך של יצירת ידע. ההבחנה בתפיסות השונות של ה- MOOC מיוצגות באמצעות שתי גישות שונות של למידה מקוונת. גישה אחת רואה בלמידה ובמשאבים את עיקר תהליך הלמידה. לעומת זאת, הגישה השנייה מתמקדת בתקשורת כמפתח ליצירה של סביבת למידה מצמיחה.

התקציר מבוסס על המאמר :

Stewart, B. (2013). Massiveness + Openness = New literacies of participation? *Journal of Online Learning and Teaching*, 9(2), 228 – 238.

גישה זאת אינה דומיננטית בחוגים עסקיים או בקרב מעצבי מדיניות חינוכית. התקשורת מתארת את ה-MOOC מזווית ראייה אחרת והיא תופסת את הקורסים כאמצעי להפצה של מידע וטכנולוגיה, והעיקר בהם הוא כמות הלומדים ולא תהליך הלמידה. לעומת זאת, הגישה הממוקדת בתקשורת רואה באינטרנט אמצעי לא טכנולוגי, אלא אמצעי למעורבות. האינטרנט כמקדם שיח, דיאלוג ופיתוח של קהילה שאינה מוגבלת בזמן או במקום.

דווקא פרספקטיבה של פרקטיקות תקשורתיות מאפשרת לראות את הפוטנציאל בשילוב של ריבוי משתתפים ופתיחות בדגמים שונים של MOOC. בחקר של אורייניות חדשות נהוג לדבר עליהן בלשון רבים ולא בלשון יחיד, וזאת על מנת להימנע מהתפיסה התרבותית האוריינית הרווחת. התפיסה החדשה של אורייניות כפרקטיקות חברתיות מדגישה את חווית ההשתתפות, הביזור, האינטליגנציה הקבוצתית, היצירה השיתופית, הניסוי, החלוקה והדינאמיות. תפיסה זו של אורייניות תואמת לגישה הקומוניקטיבית כלפי הלמידה. אורייניות דיגיטלית שכזו יכולה לכונן משמעות כפרקטיקה חברתית, וזאת באמצעות אינטראקציה עם טכנולוגיות דיגיטליות מתווכות.

יחד עם זאת, קורסי MOOC יכולים לעודד גם גישה שיתופית ללמידה דרך השתתפות מאסיבית מרושתת. אורייניות דיגיטלית כוללת הפעלת קשרים ויכולות תקשורת של טכנולוגיות מקוונות, עיבוד וחלוקה בידע חדש. אנשים רבים אינם מתמצאים בתחומים ובאפשרויות הקיימות בהם ולכן חשוב להדגיש שעצם הגלישה באינטרנט אינה מבנה מיומנויות תקשורת ומיומנויות חברתיות שמייצרות תרבות שיתופית. אינטראקציה עם סביבה שחושפת ומעודדת תהליכים מטה-קוגניטיביים וכינון ידע במסגרת תהליך משותף, היא זו שמסייעת ליצירת אוריינות דיגיטלית. קורסי MOOC אשר חושפים תלמידים לפרקטיקות אלה עשויים לשמש כמבוא ללמידה שיתופית ולאתוס של אוריינות חדשה.

גם למונח פתיחות, בדומה למונח היקף ב-MOOC יש שימושים רבים. בשיח החינוכי מרבים לדבר על תוכן פתוח, משאבים חינוכיים פתוחים וגישה פתוחה. האינטרנט מאפשר צורה אחרת של פתיחות, הבאה לידי ביטוי כערך עצמאי, שמכוון לא לשם להשגת משאבים, אלא כרשת של קשרים שתורמת ליצירה של ידע משותף. קורסי cMOOC מסייעים להגיע לפתיחות שמניעה את התלמידים להפוך להיות חוקרים ורעיונותיהם מקבלים תפוצה והד בתוך הרשת, למשל, ויקיפדיה היא דוגמה של תוצר חקר פתוח. כינון ידע פתוח כפי שמתרחש במסגרת ה-cMOOCs בא לידי ביטוי גם במאמרים אקדמיים ומביא לידי ביטוי רעיונות חדשים במסגרת של מידע מרושת ושיתופי.

הידע החדש של cMOOCs נתקל בקשיים של לגיטימציה בהתייחס להערכה של מערכת אקדמיה מסורתית. על פניו התרבות האקדמית תומכת בחינוך ליברלי ובחופש אקדמי, אך החופש האקדמי קיים רק כלפי תוכן המחקר ולא כלפי הפורמט המוסדי והדרכים לביצועו. קורסי cMOOC הקיימים בפריפריה של האקדמיה מציעים השלמות לקורסים הקיימים ואינם מנסים להחליף את ההיצע הקיים בתחום של ההשכלה הגבוהה. יתרה מזאת, קורסי ה-xMOOC מוקמו כאיום ישיר על הפרקטיקות המרכזיות של אקדמיה. יחד עם זאת,

הדגם של ידע סמכותי שהם מציעים תומך בבלעדיות שיש לאליטות האקדמיות על ניהול ידע ואינו מאיים על הדגם הדומיננטי של ידע המומחים. למרות כן, הפצת קורסי xMOOC מביאה לשינוי חברתי-תרבותי לעבר אורייניות שיתופיות ומרושתות. ריבוי המשתתפים בקורסי MOOC מכל הדגמים והפיכתם לתופעה תרבותית הופכת אותם לסוס טרויאני, שמסייע להכנסת מונחים של אוריינות חדשה ולמידה מקוונת.

רבים מקורסי ה- xMOOC עוצבו על מנת לשמור על דגם ידע מומחים ועל נתח השוק של אוניברסיטאות מובילות. כמו כן, הם אמורים לאפשר ניהול סמכותי של שפע הידע, שעל פניו מנוגדים לתרבות שיתופית. יחד עם זאת, קורסים אלה הופכים לפלטפורמה להמשך עבודה מרושתת שיתופית ולמעורבות תלמידים. הם מקדמים את הצמיחה של אוריינות חדשה שמאתגרת את ידע המומחים וחותרת תחת התפיסה האינסטרומנטאלית של החינוך. התוצאה של תקשורת עמיתים היא בנייה של רשת קשרים וכינון של ידע ממוקד מצטבר. הצלחת קורסי xMOOC עשויה לייצר תנאים עבור פיתוח של אורייניות עמיתים פתוחות וממוקדות בתקשורת.

לשינוי בתפקידים המסורתיים של מורים ותלמידים במסגרת קורסי ה-MOOC יש תפקיד משמעותי בתהליך של פיתוח אוריינות שיתופית. יכולת הרישום החופשית שאינה מותנית בדרישות מוקדמות מייצרת יחס מיוחד בין התלמידים למדריך. גם אם התלמיד אינו ממלא את כל מטלותיו בקורס או אינו מסיים אותו הוא נחשב לתלמיד לגיטימי. התפיסה המבוזרת והגמישה של הקורס תואמת לאתוס השיתופי ומשנה את חוויות הלמידה ואת תפקיד המדריכים. ולכן תלמידי קורסי MOOC מעדיפים לבנות יחסים עם מדריכים על בסיס ניסיון שיתופי ומבוזר ולא על פי הדגם הריכוזי. הדגמים המסורתיים של החינוך ממקמים את המורה במרכז והוא אמור לספק ידע ומסגרת ולאשר את הידע של התלמידים. בדגמים אלה תלמידים הנם כמו כלים שמתמלאים בידע מוכן מראש והם אינם שותפים פעילים בכינון הידע והמשמעות. ניתן לומר כי ככל שקורס ה-MOOC הופך להיות גדול יותר, כך הדבר מערער על מרכזיות תפקידו של המורה בתוך הקורס. על פניו דווקא קבוצה גדולה של תלמידים שלא מכירים אחד את השני אכן זקוקה למדריך, אך יש לזכור כי תלמיד ה-MOOC אינו יכול לצפות ליחס הדדי ואישי מצד המורה, כבכיתה רגילה. השינויים הללו מפריעים לזרימה החד-כיוונית של הידע, שמאפיינת סביבת למידה מסורתית והם מערערים על מעמדו של "המורה", כגורם שמעריך את חווית הלמידה. הידע מתחיל להיות מבוזר והמורה מפסיק להיות המוקד של חוויה הלמידה, ולכן והמקור של ההכרה בלמידה נובע מתלמידים אחרים ולא דווקא מהמורה.

ריבוי המשתתפים בקורסי ה- MOOC גורם גם לביזור התפקיד של בעל ידע מוסמך וחושף את התלמידים לסביבה בה יש ערך לאוריינות חדשה של מומחיות מבוזרת. למרות שהקידום של אורייניות שיתופיות נעשה באמצעות xMOOC ונוצר כתוצאה של ההיגיון הפנימי של עיצוב הקורס, הוא מהווה איום משמעותי ביותר על המונחים והפרקטיקה המסורתיים של חינוך והשכלה גבוהה.